

Іван Остафійчук

*(студент другого освітнього рівня II курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»)
(Наук.керівн. – д.пед.н., проф. Стражнікова І.В.)*

Проблеми гендерної політики у закладах освіти України і країнах Західної Європи

Останнім часом досить поширеною та популярною є гендерна тематика. Без гендерного підходу, тобто без з'ясування ролі жінки й чоловіка в сучасному житті, тих специфічних внесків, які кожний з них робить у розвиток суспільства, неможливо сьогодні уявити будь-яке серйозне психологічне, політологічне чи інше наукове дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що у «потоці» публікацій з гендерної тематики не можна не помітити розбіжностей у трактуванні різними авторами самого поняття «гендер». Так, одні вчені розглядають «гендер» як сукупність біологічних та фізіологічних ознак статі; інші взагалі вважають такий термін неприйнятним, але визнають «жіночі дослідження» як самостійний напрям.

Проблема гендера у педагогічній науці досить нова, хоча деякі аспекти знаходились у колі інтересів багатьох науковців, а саме опанування основ гендерної компетентності, гендерних особливостей змісту роботи з дітьми дошкільного віку (С. Марутян, Н. Плисенко, Т. Репіна, Л. Таранікова, С. Шаповалова), набуття ознак теоретичної і практичної готовності до гендерного виховання й освіти нової генерації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Л. Штильова).

З'ясовуючи сутність гендерного підходу, необхідно розрізняти такі поняття, як: рівність статей, рівність прав та рівність можливостей. При цьому «рівність статей» ні в якому разі не передбачає уподібнення статей, ігнорування статевих психологічних відмінностей. «Рівність прав» означає наділення відповідними правовими гарантіями осіб жіночої та чоловічої статі в усіх сферах людського буття. Питання про рівність прав повинне враховувати специфіку чоловіків і жінок, їх статеві особливості, потреби, інтереси й уподобання. Кожна стать має право на інаковість, відмінність, особливість.

Суть проблеми полягає не в тому, щоб надати однакові права особам різної статі, а насамперед у створенні таких умов суспільного життя, щоб жінка і чоловік справді були спроможні реалізувати себе повноцінно як у громадському, професійному, так і в особистому житті. Отже рівність прав передбачає рівність можливостей біологічної, психологічної, особистісної, соціальної актуалізації сутнісних сил жінки і чоловіка.

Найбільш прийнятними в цьому розумінні, на нашу думку, є наступні визначення. «Гендерні дослідження – це дослідження різноманітних аспектів жіночої та чоловічої різності», - вважає І. Жеребкіна. Вона зазначає, що має на увазі різність не «одного» від «іншого» (наприклад, жіночого від чоловічого чи навпаки), але різницю як структуру. Предметом гендерних досліджень є дослідження жіночих і чоловічих особливостей мислення, поведінки, мови, психології, економічної поведінки, політичної участі та участі в культурній традиції, тощо. Гендерний підхід являє собою наукове поняття, в основі якого лежить аналіз відмінностей жіночої й чоловічої психіки з урахуванням соціальної детермінації.

Як зауважує В. О. Татенко, «... жіноче лідерство вибудовується не по одному, а принаймні одночасно по двох векторах: загальнолюдському і власне жіночому. Щоб стати лідером жінка повинна довести чоловікам і жінкам, що вона краща за них у виконанні соціальних ролей і функцій загального значення і довести, що вона ближча за інших жінок до ідеалу «жіночого». Ідентичний механізм лежить в основі формування і розвитку «чоловічого» лідерства». Тобто можемо сказати, що гендерне дослідження проблеми, зокрема політичного лідерства повинно орієнтуватися на два принципи: ідентичності та додатковості. Так, політик-чоловік повинен бути здатний у кожній проблемі, яку він розв'язує, розрізнити, крім усього іншого, власне свій – чоловічий і власне жіночий інтерес, а також віднайти відповідні форми його задоволення. Те саме стосується і жінки-політика. Оскільки кожний конкретний політичний лідер не може рівною мірою враховувати і «свої» і «не свої» гендерні інтереси, набуває актуальності проблема пропорційної представленості в політиці лідерів як чоловічої, так і жіночої статі.

Наступна проблема пов'язана з досить розповсюдженою думкою ряду дослідників щодо відсутності суттєвих відмінностей між лідерською поведінкою жінок і чоловіків. Дійсно, в цій поведінці є чимало схожого: і чоловік і жінка можуть у соціальній ролі політичного лідера стверджуватись як людина взагалі (загальнолюдський вектор), але вони можуть проявити себе ще й у гендерній ролі чоловіка і жінки (вектор «іншості»). Саме за таких умов вони отримують можливість максимального самоствердження і самовиявлення, а отже будуть спроможні більш ефективно виконувати свої соціальні функції.

Як і в багатьох інших країнах світового співтовариства у Франції існує проблема гендерної нерівності. Гендерні відмінності серед студентів у системі вищої освіти очевидні у виборі предметів і рівнів дослідження. В університетах дівчата складають 57% від усіх учнів, хоча явна більшість хлопців у не університетських інженерних коледжах (73%), а в інженерних кількість дівчат складає лише 27%. Таким чином спостерігаються гендерні зміщення на багатьох курсах вищої освіти.

В Іспанії існує думка про гендерну розбіжність, безпосередньо пов'язану з різним рівнем досягнень дівчат і хлопців у початковій та середній школі. Висновки про гендерні відмінності призвели до проведення конкретних досліджень і публікацій до певного часу не було. У 2001 році було проведено дослідження, яке було сфокусовано на цьому питанні, і називалося «Гендерні персони та фемінізація академічної успішності». Результати були опубліковані у співпраці з Інститутом підготовки вчителів і досліджень в галузі освіти та інновацій. Це дослідження аналізує взаємозв'язок між успіхами учнів дівчат в школі та їх соціальним походженням і сімейними умовами.

В Італії гендерна нерівність у сфері освіти не є головною проблемою. Це не означає, що немає гендерного питання, але стаття не сприймається як проблема національної важливості, принаймні у секторі освіти. Ця заява вважається достатнім свідченням того, що нема ніяких перешкод для навчання жінок на будь-якому рівні системи освіти, роботи та кар'єри. Відповідно до результатів згідно з експериментами гендерного підходу у вищій освіті Італії, доведено, що хлопчики і дівчата вибирають різні спеціальності при вступі до університету. На прикладі університету «Ла Сапієнца» в Римі (найбільший університет в Італії) у 2003-2006 роках домінуюча кількість дівчат виявлена у таких галузях знань, як гуманітарні науки (73,9%), медицині (65,7%) та хімії (62,5%). Рейтинг цього дослідження показав, що юнаки переважають у математиці та комп'ютерних науках (81,5%), фізиці (71,4%). Однакова кількість дівчат та юнаків спостерігається в інженерії та архітектурі, правознавстві, економіці та статистиці.

Шведські школярки за два останніх десятиліття «підтягнулися» по якості успішності з математичних наук і природничих дисциплін. Згідно зі статистикою, середні шкільні оцінки дівчат вище, ніж у хлопців. З цієї причини, дівчатка закінчують гімназії з набагато більшим успіхом. Аналогічна ситуація і у ЗВО: на загальну кількість студентів припадає 60% дівчат, яким вручається близько 2/3 всіх дипломів про вищу освіту. Переважання учнів жіночої статі спостерігається і в сфері муніципального освіти для дорослих; майже половина молодих наукових фахівців, що претендують на здобуття наукового ступеня доктора наук - жінки (44%).

За результатами рейтингу гендерної рівності, в рамках якого Всесвітнім економічним форумом були досліджені дані зі 135 країн, Швеція у 2015 році зайняла 4 місце. Україна у тому ж рейтингу посіла лише 67. Гендерна рівність є одним із наріжних каменів шведського суспільства, а це означає, що чоловіки і жінки мають рівні права і обов'язки у всіх сферах життя. Вони мають рівні можливості працювати і забезпечувати себе, поєднуючи кар'єру з сімейним

життям і не побоюючись зловживань і насильства з боку представників протилежної статі.

Під час аналізу системи виховання жіночої статі у Великій Британії виокремлено головні завдання гендерного виховання дівчат-підлітків:

- ✓ відновлення та збагачення в суспільстві взірців жіночої поведінки, сфер їх реалізації, які є основним джерелом гендерної ідентифікації, формування гендерної свідомості дівчат-підлітків;

- ✓ урізноманітнення джерел і механізмів засвоєння гендерних моделей жіночої поведінки в межах соціалізації особистості;

- ✓ забезпечення дівчатам рівного доступу до всіх різновидів знань, гендерної рівності у родинному й громадському житті.

Тому сутність проблеми виховання дівчат-підлітків Великої Британії полягає у впровадженні гендерної стратегії у процес їх виховання, що забезпечить дівчат доступною інформацією з проблем, які у них з'являються, допоможе їм здобути знання і вміння, необхідні майбутній жінці у подальшому житті [1, 8].

Поширення гендерного виховання в освіті Німеччини спирається на прийняту урядом стратегію гендерної рівності як найважливішої складової всіх державних соціальних та освітніх програм, реалізацію яких забезпечують: розширення гендерно-інформаційного простору, гендерна статистика, проведення широкомасштабних просвітницьких кампаній, присвячених проблемі гендеру і соціальної відповідальності, поглиблення гендерної компетентності батьків та педагогів як чинників формування гендерної культури молодого покоління.

Аналіз джерел дав змогу з'ясувати, що виховання дітей різної статі на німецьких землях упродовж століть було стихійним, причому перевага у здобутті освіти, зокрема професійної, надавалась хлопцям. Внаслідок освітніх реформ XVIII ст. відбулися певні світоглядні зрушення, які зумовили появу нової навчально-виховної парадигми, спрямованої на підготовку дітей обох статей до сімейного та суспільного життя. Прогресивною ідеєю було надання ширших можливостей дівчатам для самореалізації у шкільній сфері, громадському житті, проте і надалі переважав диференційований підхід. Тому хлопців готували до професійної діяльності, а дівчат – до виконання насамперед ролі хорошої матері, дружини, доброї господині дому [2, 8-9].

У сучасних німецьких школах утвердження принципів гендерного виховання невіддільного від навчальних процесів, – це вагомий чинник поступального розвитку освіти. Розгортанню гендерного конструювання в Німеччині сприяли освітні реформи 70-их років XX ст. Одна з особливостей гендерного виховання полягає в тому, що в німецьких загальноосвітніх закладах воно здійснюється шляхом організації спільного, роздільного та частково роздільного навчання учнів обох статей [2, 10].

Серед відмінностей у стратегіях гендерного виховання в німецьких освітніх закладах різного рівня Л.Ковальчук виділяє елементи гендерного виховання у початкових школах, які реалізуються на уроках краєзнавства, навколишнього світу та етики, в основних школах, реальних училищах та гімназіях – на уроках суспільствознавства, релігії, етики та історії. На особливе схвалення заслуговують так звані «малі початкові школи», у яких втілюються засади гендерного виховання, дітям прищеплюють навички толерантного спілкування у мікрогрупах, розвивають дружні взаємовідносини, відчуття взаємопідтримки, взаємодопомоги, поглиблюють соціально-емоційні контакти між дітьми обох статей. У середніх та старших класах проводять різноманітні виховні заходи на гендерну тематику, серед яких варто виділити спеціальні гендерні проекти, конференції та гуртки, здійснюються індивідуальні та групові форми виховної роботи; використовуються ефективні навчально-виховні методи (бесіда, діалог, рольові ігри, імітаційні гендерні ігри і тренінги, проекти, нарратив, «творча праця», обговорення в групах, прийом колажу тощо), які застосовуються в гетеро- та гомогенних групах. Значна увага зосереджується також на середовищі, у якому виховуються та навчаються діти обох статей різного віку. Особливо ефективними у плані формування гендерної рівності є вальфдорські школи, завдання яких – виховати духовно вільну особистість, здатну переборювати тенденцію суспільства до консервативного відтворення існуючих соціальних стереотипів поведінки [2, 11].

Педагогічна умова підготовки майбутніх спеціалістів до реалізації ідеї гендерної рівності, зокрема в професійній діяльності – це забезпечення орієнтації процесу навчання на формування гендерної компетентності, гендерної сенситивності та лояльності як домінуючих професійно значущих якостей вищезначених спеціалістів. Тому навчальне середовище, що будується на принципах кооперації навчальної діяльності як рівноправної взаємодії студентів різної статі в невеликих групах, найбільш сприятливе для впровадження інтерактивних технологій і спрямоване на виховання особистості, здатної навчатися та змінюватися, співпрацювати на рівних одна з одною, що в контексті даної педагогічної умови зумовлено потребою в набутті досвіду егалітарних взаємовідносин між статями.

Таким чином, результати навчально-виховного процесу в усіх навчальних закладах з питань гендерного виховання багато в чому залежать і від творчого мислення педагога, його рішучості, кмітливості та ініціативності. Гендерний підхід в освіті, як механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає: відсутність орієнтації на «особливе призначення», заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; пом'якшення гендерних стереотипів;

врахування соціально-статевих відмінностей. Маємо відмовитись від обмежувального підходу до виховання дитини залежно від її статі, від статево відповідних традиційних очікувань на користь особистісного розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Зубілевич М. І. *Гендерне виховання дівчат-підлітків Великій Британії* (Автореф. дис. канд.пед.наук.). Інститут проблем виховання. К., 2007.
2. Ковальчук Л.О. *Гендерне виховання учнівської молоді в Німеччині* (Автореф. дис. канд.пед.наук.). Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2008.
3. Константинова В. Н. *Женщины и проблемы политического лидерства. Женщины и социальная политика (гендерный аспект)* / Отв. ред. З. Я. Хоткина. М., 1992.
4. Мельник Т. М. Гендер у світовій і національній думці. *Науковий світ*. 2005. 12. С.2-4
5. Чикалова И. *Партии и власть в США и Великобритании: Гендерная политика в 1970–1990-е годы*. Минск: Тесей 2000. 288с.